

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.100>

ДИВЕРСІЯ ТА ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ, ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Зайцев Г.В.,

здобувач вищої освіти

Національний університет «Чернігівська політехніка».

Коломієць Н.В.,

доктор юридичних наук,

професор, професор кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Зайцев Г.В., Коломієць Н.В. Диверсія та терористичний акт, проблеми кваліфікації.

У даній статті розглянуті проблеми щодо розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 113 (диверсія) і ст. 258 (терористичний акт) Кримінальним кодексом України (далі КК). За допомогою законодавчої бази: норм КК, а також доктринальних досліджень науковців. Актуальність теми цього дослідження зумовлена тим, що в сучасних умовах в Україні має місце тенденція до збільшення кількості диверсійних та терористичних актів, а аналіз судової практики демонструє, що питання про співвідношення таких злочинів вирішується по-різному. Однією з провідних сфер розвитку будь-якої країни світу є безпека, загрозою якої є терористичні акти. І це цілком зрозуміло, зважаючи на його природу та міграційні процеси у економічно розвинутих країнах. Як відомо, терор (від лат. terror - страх, жах) страх, жах) - це цілеспрямована застрашлива дія, а також ідеологія насильства і практика впливу на суспільну свідомість, пов'язана із залякуванням населення різними формами протиправних насильницьких дій. Дану проблематику досліджували такі науковці: А.А. Музика, Є.В. Лашук, В.В. Сичевський, Є.І. Харитонов, Д.О. Олейніков. Окремі аспекти терористичного акту розглядають: В.Ф. Антипенко, В.В. Бурега, Г.С. Берест, В.А. Ліпкан, В.В. Літвін, Р.В. Мукоїда, А.І. Пясецький, М.В. Семикін, С.О. Солодовніков та М.В. Ушич, як один із способів політичної боротьби із застосуванням ідеологічно мотивованого насильства.

В статті висвітлений аналіз елементів складів кримінального правопорушення, таких як терористичний акт та диверсія.

Для вирішення поставленого завдання був запропонований такий алгоритм аналізу відповідних законодавчих положень та теоретичних понять, який включає в себе такі структурні елементи:

1) порівняльний аналіз кримінально-правових норм про «диверсію» і «терористичний акт»:

а) встановлення однакових і різних обов'язкових юридичних ознак, включених до складів цих кримінальних правопорушень;

б) порівняння законодавчих конструкцій складів кримінального правопорушення та встановлення їх значення для кваліфікації останніх;

в) караність кримінальних правопорушень та її значення для вирішення питань їх кваліфікації;

2) встановлення можливості конкуренції норм, передбачених ст. 113 та ст. 258 КК та розроблення правил кваліфікації диверсії в таких випадках, а також відмежування конкуренції від ідеальної та реальної сукупності «диверсії» та «терористичного акту».

Ключові слова: кримінальне правопорушення, об'єкт, суб'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона.

Zaitsev G.V., Kolomiets N.V. Sabotage and terrorist act, qualification problems.

This article examines the problems of distinguishing the components of criminal offenses provided for in Art. 113 (sabotage) and Art. 258 (terrorist act) of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter Criminal Code). With the help of the legislative framework: norms of the Code of Criminal Procedure, as well as doctrinal studies of scientists. The relevance of the topic of this study is due to the fact that in modern conditions in Ukraine there is a tendency to increase the number of subversive and terrorist acts, and the analysis of court practice shows that the question of the ratio of such crimes is solved in different ways. One of the leading areas of development of any country in the world is security, the threat of which is terrorist acts. And this is quite understandable, given its nature and migration processes in economically developed countries. As you know, terror (from the Latin terror - fear, horror) is a purposeful terrifying action, as well as an ideology of violence and the practice of influencing public consciousness, associated with intimidation of the population with various forms of illegal violent actions. This issue

was studied by the following scientists: A.A. Music, E.V. Laschuk, V.V. Sychevskiy, E.I. Kharitonov, D.O. Oleinikov. Separate aspects of the terrorist act are considered by: V.F. Antipenko, V.V. Burega, G.S. Berest, V.A. Lipkan, V.V. Litvin, R.V. Mukoida, A.I. Pyasetskiy, M.V. Semikin, S.O. Solodovnikov and M.V. Ushich, as one of the ways of political struggle with the use of ideologically motivated violence.

The article highlights the analysis of the elements of the composition of a criminal offense, such as a terrorist act and sabotage.

To solve the task, the following algorithm for the analysis of relevant legislative provisions and theoretical concepts was proposed, which includes the following structural elements:

1) comparative analysis of criminal law norms on «sabotage» and «terrorist act»:

a) establishing the same and different mandatory legal features included in the composition of these criminal offenses;

b) comparison of the legislative constructions of the elements of a criminal offense and establishing their significance for the qualification of the latter;

c) the punishment of criminal offenses and its significance for solving issues of their qualification;

2) establishment of the possibility of competition of norms provided for in Art. 113 and Art. 258 of the Criminal Code and the development of rules for the qualification of sabotage in such cases, as well as the separation of competition from the ideal and real combination of «sabotage» and «terrorist act».

Key words: criminal offense, object, subject, objective side, subjective side.

Постановка проблеми: проблеми кваліфікації терористичного акту та диверсії.

Мета: полягає у тому, щоб на підставі комплексного аналізу законодавства, практики його застосування, встановити ті юридичні ознаки, за якими диверсія і терористичний акт розрізняються та кваліфікуються.

Комплексне теоретичне вирішення зазначених питань дозволить правильно кваліфікувати диверсію окремо або за сукупністю з терористичним актом.

Виклад основного матеріалу: Аналізуючи «Диверсію» слід звернути на нормативне визначення цього кримінального правопорушення. Так за ст.113 КК: «Диверсія» є дія, яка вчинення з метою ослаблення держави:

1) вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю,

2) на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення,

3) а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, ма-

сове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій.

Щодо «терористичного акту» (ст. 258 КК) це: «застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені (з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою)» [1].

Родовим об'єктом «диверсії» відповідно до диспозиції ст. 113 КК України є суспільні відносини з охорони основ національної безпеки України. «Терористичний акт» (ст. 258 КК) передбачений у розділі IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки» Особливої частини КК. Виходячи з цього, родовим об'єктом «терористичного акту» є громадська безпека, тобто суспільні відносини щодо захищеності людей від джерел підвищеної небезпеки (злочинних угруповань, терористичних загроз, інших предметів, що становлять підвищену небезпеку для оточення). Деякі вчені ВКАЗАТИ ЯКІ ПРИЗВИЩА родовим об'єктом «терористичного акту» пропонують визнавати не громадську безпеку, а основи національної безпеки або миру, безпеку людства і міжнародний правопорядок [2, с. 333–334; 3, с. 680].

Отже, кримінальні правопорушення, передбачені статтями 113 і 258 КК, мають різні родові об'єкти.

«Диверсія» і «терористичний акт» також розрізняються за основними безпосередніми об'єктами. У диверсії – це окремі об'єкти національної безпеки у певних сферах суспільних відносин, конкретизація яких залежить від форм вчинення цього діяння, а в терористичному акті – суспільні відносини щодо захищеності людей від терористичних загроз, як особливого джерела підвищеної небезпеки. Деякі ускладнення виглядає співвідношення «диверсії» і «терористичного акту» за ознаками додаткових об'єктів. Зокрема:

a) такі об'єкти у цих складах кримінального правопорушення юридично визначаються як додаткові факультативні;

b) є об'єкти, які можуть виступати додатковими при вчиненні обох вище згаданих кримінальних правопорушень, наприклад, відносини власності;

в) коло об'єктів, які можуть виступати як додаткові при вчиненні «терористичного акту», є дуже широким, оскільки в диспозиції ст. 258 КК йдеться про створення небезпеки настання тяжких наслідків в різних сферах суспільних відносин; в диверсії коло таких об'єктів залежить від форми її вчинення – може також бути дуже широким, зокрема при вчиненні дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, або більш вузьким, як при вчиненні дій, спрямованих на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе оборонне або народногосподарське значення [4, с. 193–196].

«Диверсія» і «терористичний акт» з об'єктивної сторони відрізняються за кількістю і змістом ознак, які їх характеризують. Так, диверсію характеризують лише діяння, альтернативно зазначені в диспозиції ст. 113 КК, виходячи зі змісту та спрямованості яких виділяються вісім форм диверсії. «Терористичний акт» може вчинюватись у двох формах, зазначених альтернативно. Об'єктивну сторону «терористичного акту», вчинюваного в першій формі, характеризують три обов'язкові ознаки:

1) діяння – застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи вчинення інших дій;

2) специфічні наслідки у вигляді створення небезпеки для життя чи здоров'я людини або заповідання значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків;

3) причинний зв'язок між зазначеним діянням і наслідками. При вчиненні «терористичного акту» в другій формі його об'єктивна сторона виражається в погрозі вчинення дій, про які йдеться у першій формі.

Важливо зауважити те, що в ст. 258 КК на відміну від ст. 113 КК йдеться про «дії, які створювали небезпеку...». Однак останні дії одночасно можна характеризувати як дії, спрямовані на створення небезпеки. Це впливає з того, що у ст. 258 КК такі дії мають спрямованість на досягнення певної мети, альтернативно зазначеної в цій статті, а спрямованість дій на створення небезпеки завжди є об'єктивно вираженою частиною такої спрямованості. Такий висновок дозволяє віднайти більш глибоку відмінність розглянутих кримінальних правопорушень, яка пов'язана з тим, що у ст. 113 КК йде мова лише про спрямованість дій на заповідання шкоди певним об'єктам, а за ст. 258 КК словосполученням «дії, які створювали небезпеку...» охоплюються два види дій:

а) дії, спрямовані на створення небезпеки заповідання шкоди та реалізацію такої небезпеки у вигляді реального заповідання шкоди

б) дії, спрямовані лише на створення небезпеки заповідання шкоди. Якщо перший вид подібний діям при вчиненні диверсії, то другий відрізняє терористичний акт від диверсії. Наприклад, учи-

нення особою вибуху без спрямованості комусь заповідати шкоду, але зі спрямованістю створити небезпеку, тобто реальну можливість заповідання такої шкоди, може виступати способом залякування населення або досягнення іншої мети, зазначеної у ст. 258 КК.

З суб'єктивної сторони диверсія та терористичний акт характеризуються умисною формою вини, причому самі діяння в обох кримінальних правопорушеннях вчинюються з прямим умислом. Зміст такого умислу при вчиненні «диверсії» і «терористичного акту» в другій формі (при погрозі вчинення відповідних дій) характеризуються двома ознаками:

1) усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру вчинюваного діяння, яке включає в себе усвідомлення фактичних ознак дій, що характеризують об'єктивні сторони кримінальних правопорушень, та їх соціального характеру – можливості заповідання істотної шкоди відповідним об'єктам кримінально-правової охорони;

2) бажання вчинити відповідні діяння. При вчиненні «терористичного акту» в першій формі зміст умислу має особливості в порівнянні як з диверсією, так і з другою формою «терористичного акту». Зокрема, його інтелектуальний критерій, крім зазначеної ознаки, доповнюється передбаченням особою настання специфічного наслідку у вигляді небезпеки для життя чи здоров'я людини або небезпеки заповідання значної майнової шкоди чи інших тяжких наслідків, а зміст вольової ознаки відповідно визначається як бажання створити таку небезпеку. «Диверсія» відрізняється від «терористичного акту» за метою вчинення кримінально караних дій. Ця відмінність впливає безпосередньо зі змісту статей 113 та 258 КК. У складі «диверсії» – це мета ослаблення держави, а у складі «терористичного акту» – це:

1) порушення громадської безпеки;

2) залякування населення;

3) провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення;

4) вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами;

5) привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста).

Законодавчі конструкції складів «диверсії» і «терористичного акту»; значення караності цих дій для їх кваліфікації. «Диверсія» відрізняється від «терористичного акту» також за конструкцією складів кримінальне правопорушення. «Диверсія» має усічений склад у всіх формах її вчинення. Тоді як «терористичний акт» у першій формі є з нетиповим матеріальним складом

(створення небезпеки), а в другій формі (погрози як інформаційної дії) – з формальним складом.

Таким чином, по-різному вирішується питання про визнання «диверсії» і «терористичного акту» в першій формі закінченими кримінальним правопорушенням при їх кваліфікації. Диверсія вважається закінченим з моменту вчинення вибуху як такого із зазначеною у ст. 113 КК спрямованістю, незалежно від його фактичних наслідків, а при терористичному акті для визнання кримінального правопорушення закінченим необхідно встановити, що вибух спричинив у конкретному місці специфічний наслідок – небезпеку, про яку йдеться в ст. 258 КК. «Терористичний акт», вчинюваний у формі погрози, вважається закінченим з моменту доведення погрози вчинити вказані у ст. 258 КК дії до відома органів державної влади чи місцевого самоврядування, службових осіб, об'єднань громадян, юридичних або фізичних осіб [5, с. 122–125; 6, с. 350–353].

Щодо конкуренції кримінально-правових норм, то «диверсію» і «терористичний акт», її відмежування від сукупності таких кримінальних правопорушень, то до загальноновизнаного розуміння конкуренції кримінально-правових норм означає, що вчинене особою діяння одночасно підпадає під юридичні ознаки обох норм, передбачених статтями 113 і 258 КК. Конкуренція норм, навпаки, завжди пов'язана з наявністю у вчиненому особою діянні однакових ознак складів кримінальних правопорушень. Насамперед фіксується одночасна наявність у тому самому діянні ознак об'єктивної та суб'єктивної сторін та суб'єкта кримінальних правопорушень. При вирішенні цього питання особливої уваги потребують наступні положення щодо об'єктивної сторони досліджуваних дій:

1) конкурувати норма про диверсію може лише з нормою про терористичний акт, вчинюваний у першій формі;

2) у терористичному акті конкуренції стосуються лише таких діянь, що були спрямовані на створення небезпеки заподіяння вказаної (ст. 258 КК) шкоди та реалізацію такої шкоди і не стосуються діянь, спрямованих лише на створення небезпеки заподіяння шкоди;

3) у ст. 258 КК законодавче формулювання «небезпека для життя чи здоров'я людини» є більш широким, ніж формулювання «масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю» і охоплює собою останнє; це означає, що в ст. 113 КК зазначені приписи є спеціальними;

4) формулювання «небезпека заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків» за ст. 258 КК також є більш широким, ніж дефініція ст. 113 КК стосовно: «можливого заподіяння шкоди діяннями, вчиненими щодо об'єктів, які мають важливе народногоспо-

дарське чи оборонне значення, території, об'єктів тваринного або рослинного світу, оскільки стосується різних сфер суспільних відносин; однак зазначене формулювання охоплює собою лише такі передбачені ст. 113 КК дії, які можуть заподіяти не будь-яку шкоду, а лише «значну майнову шкоду чи інші тяжкі наслідки». Наявність у ст. 258 КК зазначених більш ширших формулювань, порівняно з передбаченими у ст. 113 КК, означає, що в ст. 113 КК передбачені конкретизовані, спеціальні приписи, яким надає окрема законодавча оцінка [3, с. 680].

Від розглянутої конкуренції норм слід відрізнити випадки ідеальної сукупності кримінальних дій – коли особа вчинює одним діянням диверсію і терористичний акт. У такому разі суб'єкт вчинює певне діяння, яке входить до об'єктивної сторони «диверсії» і «терористичного акту», тобто має мету ослаблення держави та зазначену в ст. 258 КК, причому остання мета не є проявом першої мети.

Висновки. Відмінність складів кримінальних правопорушень у двох статтях КК, полягає у розбіжності їх обов'язкових ознак об'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін кримінального правопорушення. Тому при можливому збігові деяких юридичних ознак цих складів одна або декілька таких відмінних ознак можуть мати вирішальне значення для розмежування «диверсії» і «терористичного акту». Різняться ці кримінальні правопорушення й за законодавчою конструкцією їх складів. Диверсія – кримінальне правопорушення з усіченим складом, тоді як терористичний акт – з нетиповим матеріальним складом (створення небезпеки) у першій формі та з формальним складом у другій формі (погрози). Зазначена розбіжність впливає на різний момент закінчення «диверсії» та «терористичного акту». Дослідження караності ДУМАЮ ЛУЧШЕ КВАЛІФІКАЦІЇ цих кримінальних дій доводить, що у деяких випадках фактичне умисне заподіяння диверсійним діянням шкоди обумовлює необхідність додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 115 КК або за ч. 3 ст. 258 КК. Норма про диверсію може конкурувати з нормою про терористичний акт як ціле (ст. 113 КК) і частина цілого (ст. 258 КК), і у таких випадках перевагу у застосуванні матиме норма про ціле, тобто вчинене слід кваліфікувати як «диверсію». Можливими також є випадки ідеальної та реальної сукупності «диверсії» та «терористичного акту».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. Дата оновлення: 06.11.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n729> (дата звернення: 15.11.2022).

2. Тихий В.П. Відповідальність за терористичний акт. Протидія проявам тероризму, сепаратизму, екстремізму та нелегальній міграції в сучасних умовах: стан, проблеми та перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 28 жовт. 2016 р.). Дніпро. 2016. С. 333–334.
3. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2015. 680 с.
4. Колосков В.В. Співвідношення статей 113 (диверсія) і 258 (терористичний акт) у Кримінальному кодексі України. Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. 2002. Ч. 1. С. 193–196.
5. Чорний О.М. Дискусія щодо визначення родового об'єкта терористичного акту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2015. № 18. Т. 2. С. 122–125.
6. Чуваков О.А. Тероризм і диверсія: порівняльний аналіз. Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали 2-ї міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса 8 жовт. 2010 р.). Львів. 2010. Т. 1: Кримінальне, кримінально-виконавче право та кримінологія. С. 350–353.